

VIL DJURANT
NAJVEĆI UMOVI I IDEJE SVIH VREMENA

VIL DJURANT

Najveći
umovi i ideje
svih vremena

2019.

Will Durant
THE GREATEST MINDS AND IDEAS OF ALL TIME
Copyright © 2002 By John Little, Monica Ariel Mihell,
and William James Durant Easton

Izdavač
Miba books, DOO
Dušana Vukasovića 33, Beograd

Za izdavača
Miloš Seferović

Urednik
Žana Jevtić

Prevod
Srđan Seratlić

Lektura i korektura
Ivana Stijović

Priprema za štampu
Aleksandar Petrović

Plasman za Srbiju
011/713-80-36
065/2783-448

Tiraž
1.000 primeraka

Štampa
Neven, Beograd

www.mibabooks.rs

Sadržaj

UVOD	9
PRVO POGLAVLJE	
Besramno obožavanje junaka	14
DRUGO POGLAVLJE	
Deset „najvećih“ mislilaca	18
TREĆE POGLAVLJE	
Deset „najvećih“ pesnika	46
ČETVRTO POGLAVLJE	
Sto „najboljih“ knjiga za obrazovanje	81
PETO POGLAVLJE	
Deset „vrhunaca“ ljudskog napretka	110
ŠESTO POGLAVLJE	
Dvanaest značajnih datuma svetske istorije	128
Beleška o piscu	142

Ova knjiga se ne sme bez dozvole autora i izdavača, ni u celini ni u delovima umnožavati, preštamovati niti prenositi ni u jednom obliku niti ikakvim sredstvom. Ona se bez odobrenja izdavača ne sme ni na koji drugi način niti ikakvim drugim sredstvom distribuirati niti pak umnožavati. Sva prava na objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim i srodnim pravima.

Ako čovek ima sreće, pre nego što umre, sakupiće što više može svog civilizacijskog nasleđa i preneće ga svojoj deci. Do poslednjeg daha će biti zahvalan na toj neiscrpoj baštini, znajući da je ta baština naša duševna hrana i naš večni život.

VIL DJURANT

Imajući na umu gorenavedeno mišljenje Vila Djuranta, ovu zbirku vrhunaca našeg ljudskog nasleđa trebalo bi da posvetim deci celog sveta, i malo ličnije, sopstvenoj deci: Rajliju, Tejloru, Brandonu i Bendžaminu; da uoče i osete plemenitu crtu čovečanstva, te da nauče kako je čovek sposoban za tako uzvišene stvari na kojima mu i bogovi mogu pozavideti.

Ovu knjigu takođe posvećujem Edvardu i Beniju Istonu, čiji su deda i baka naporno radili tokom više desetina godina, kako bi im predali ovaj dar.

Džon Litl

UVOD

Godine 1968, neposredno po dobijanju Pulicerove nagrade za književnost, Vil Djurant i njegova supruga Arijel pristali su na televizijski intervju koji je trebalo da se održi u njihovoj kući u Los Anđelesu, u Kaliforniji. Novinar je, smatrajući sebe intelektualcem, postavio Djurantu sledeće pitanje:

Kada bih vas pitao kako glasi ime osobe koja je najviše uticala na dvadeseti vek, da li bi to bio Karl Marks?

Djurant je na trenutak zastao, a potom odgovorio:

Pa, ako se koristite tim rečima u širem smislu, najveći uticaj trebalo bi pripisati tehničkim izumiteljima, ljudima kao što je bio Edison. Razvoj elektriciteta je nesumnjivo preobrazio svet mnogo više od marksističke propagande. Zatim, ako razmišljate o idejama, mislim da je Darwinov uticaj još i danas veći od Marksovog, ali na različitim područjima. Temeljna pojava našeg doba nije komunizam, nego propadanje religijskih uverenja,

što na različite načine utiče na moral, pa čak i na politiku, jer religija je političko oruđe. Ali, religija je danas u Evropi prestala biti oruđe; vrlo slabo utiče na političke odluke – dok je pre petsto godina papa bio uticajniji od bilo kog civilnog vladara na Zemlji.

Kasnije, tokom istog intervjua, novinar se okrenuo sagovorniku i zapitao:

Dr Djurant, kada je reč o likovima u „Priči o civilizaciji“ („The Story of Civilization“), kog biste najviše voleli da upoznate?

Djurant je ozbiljno razmislio o pitanju, pa je odgovorio sa izrazom lica igrača pokera: „Madam de Pompadur.“

Novinar se zbunio.

„A zašto“, upitao je.

U Djurantovim očima zasijala je iskra dok je odgovarao: „Pa, bila je lepa, šarmantna, opojna – šta biste više mogli poželeti?“

Te dve anegdote sam naveo ne samo da bih predstavio Djurantovo mišljenje o uticaju izumitelja i biologa na ljudsku istoriju, ili njegovu sklonost ka korišćenju humora kako bih razoružao novinare koji sebe ili svoj poziv preozbiljno shvataju (jednom je primetio kako je smisao za šalu srodan filozofiji, jer su i jedno i drugo stavovi rođeni na temelju široke životne perspektive), nego radije kako bih pokazao da se uvek tražilo njegovo mišljenje o značaju pojedinaca i događaja iz ljudske istorije – ponekad i dva puta u istom intervjuu.

Potpuno je razumljivo što su Djurantu postavljali takva pitanja. Uvek kad neko provede više od pola

veka u istraživanju i pisanju celovite istorije civilizacije u jedanaest knjiga, prirodno je da ljudi požele da saznaju kakve je zaključke izvukao iz tog poduhvata; i koja se razdoblja, pojedinci i dostignuća prema njegovom shvatanju ističu kao najveći ili najznačajniji. Na primer, koje bi ljude Djurant u svojoj Povelji časti u domenu ljudske misli odlikovao kao najveće mislioce u ljudskoj istoriji? Koga bi uvrstio u zaista velike pesnike? One koji su na strunama srca svirali note što odjekuju i danas, stotinama i hiljadama godina posle njihove smrti? Koje bi bile apsolutno najbolje knjige što bi čovek trebalo da pročita kako bi dobio smisleno – i korisno – obrazovanje? Tokom karijere, Djurant je na javni zahtev za takvim kvalifikovanim stavovima odgovorio tako što je uzeo papir i olovku, pa sastavio niz eseja u kojima se nalaze njegova lična mišljenja o „Deset najvećih mislilaca“, „Deset najvećih pesnika“, „Sto najboljih knjiga za obrazovanje“, „Deset vrhunaca ljudskog napretka“, i „Dvanaest značajnih datuma svetske istorije“. Neki od tih eseja su objavljivani u časopisima; drugi su predstavljani kao predavanja za širu publiku. Međutim, njegove zaključke o tim pitanjima ne biste mogli da saznate ako niste kupili te časopise, ili ste bili takve sreće da prisustvujete nekom od njegovih predavanja. Na svu sreću, svi ti eseji prikupljeni su u knjizi *Najveći umovi i ideje svih vremena*.

Sastaviti sistem rangiranja i zatim ga primeniti na tako široko područje ljudskih dostignuća jeste u svakom slučaju težak zadatak, ali je Djurant u tome (kao i uvek) postigao sjajan uspeh; ne samo što za svoj izbor iznosi uverljive argumente nego takođe podstiče čitaoca da oblikuje sopstveno mišljenje, podstiče ga da zaviri preko granica neposredne okoline i sadašnje kulture u bezvremeno carstvo koje Djurant naziva „Državom

uma“, što je neka vrsta intelektualnog doma za penzionere gde, nakon što su odslužili svom vremenu i svojoj svrsi u određenom razdoblju, prebivaju junaci ljudskog roda. U toj zemlji biti čovek jeste nešto čemu se treba diviti. Uistinu, naslov prvog poglavlja ove knjige okosnica je same njegove postavke: „Besramno obožavanje junaka“.

Filozofija koja izvire sa stranica svih Djurantovih knjiga, ali posebno iz *Najvećih umova i ideja svih vremena*, neskriveno ističe čoveka i naglašava sjaj naše intelektualne i umetničke baštine. Zapravo, Djurant je bio poznat kao „blag filozof“ i „radikalan svetac“, jer je uvek težio ka tome da govori o pozitivnim postignućima u životu i ljudskoj istoriji. Ukratko, Djurant je odlučio da svojim perom osvetli najistaknutije domete uzvišenosti u istoriji našeg roda.

Knjiga *Najveći umovi i ideje svih vremena* sadrži naše apsolutno najbolje nasleđe, koje se prenosi kao pouka budućim generacijama i u njihovu korist, i ispunjena je Djurantovom čuvenom erudicijom, duhovitošću i jedinstvenom sposobnošću objašnjavanja najznačajnijih događaja i najdubljih ideja jednostavnim i uzbudljivim pojmovima. To je knjiga koja služi i kao izvrstan uvod u pisanje Vila Djuranta, te je kao kratak opis i procena genija, putnički vodič za mesta koja u baštini ljudske istorije obavezno morate da posetite.

Na mnogo načina je ova knjiga prekrasna i logična posledica Djurantove knjige *Junaci istorije (Heroes of History)*. Najupadljivije je to što *Junaci istorije* predstavljaju pregled razdoblja od stotinak godina ljudskih dostignuća, a *Najveći umovi i ideje svih vremena* otkrivaju Djurantovu ličnu procenu tog razdoblja. Štaviše, delo *Najveći umovi i ideje svih vremena* sadrži profile tri pojedinca (Darvina, Kitsa i Vitmana) koje je trebalo

da uključi u knjigu *Junaci istorije*, ali je Djurant najpre bio ometen nizom ličnih nevolja, a potom i smrću 1981. godine, tako da su ti delovi ispušteni iz teksta (zapravo, dva poslednja poglavlja *Junaka* – Djurantove poslednje knjige – nikad neće biti završena).

Proza koja se povremeno uzdiže do pesničkih visina, *Najveći umovi i ideje svih vremena*, naglašava Djurantov uvek otvoren poziv za ulazak u svet „najboljih od najboljih“; sredstvo kojim čovek može da prepozna genija i prijatelji se sa njim. Mnogostruka korist od takvog poduhvata, kao što je i sam Djurant jednom zabeležio, sažeta je u sledećem:

Ne možemo dugo da živimo u tom nebeskom carstvu svih Genija, a da ne postanemo malo prefinjeniji nego što smo bili. Pa iako tamo nećemo pronaći žestok zanos mladosti, upoznaćemo trajnu, blagu sreću, duboko blaženstvo koje nam vreme ne može oduzeti dok nam ne oduzme sve ostalo.

Džon Litl

PRVO POGLAVLJE

Besramno obožavanje junaka

OD MNOGIH IDEALA u životu koji su mojoj mladosti dali smisao i značenja što sam izgubio posmatrajući život iz hladne perspektive srednjeg doba, barem jedan je ostao u meni podjednako svetao i zadovoljavajući kakav je bio i ranije – besramno obožavanje junaka. U dobu u kom je sve izjednačeno i koje ništa ne poštuje, zauzimam mesto uz viktorijanca Karlajla,¹ i palim svoje sveće, kao Mirandola,² ispred Platonove slike u hramovima velikih ljudi.

Kažem *besramno* jer znam koliko je danas u životu ili istoriji zastarelo priznati da je nešto posedovalo uzvišeniji genij od nas samih. Naša demokratska dogma poravnala je na istom nivou ne samo sve glasače nego i sve vođe; oduševljavamo se kada možemo da pokažemo da su živi geniji tek prosečne osobe, a oni

---

1 Karlajl, Tomas, britanski književnik, istoričar i filozof, rođen u Škotskoj, umro u Londonu; postavio je tezu o herojima kao o otelotvorenju istorije. (Prim. prev.)

2 Piko dela Mirandola, Đovani, italijanski filozof i humanista; rođen 1463, umro 1494. godine; papa ga je zbog slobodoumnih ideja izopštio iz crkve, i ostao je izopšten sve do godinu dana pre svoje smrti. (Prim. prev.)

mrtvi samo mit. Možemo li da verujemo historičaru X. Dž. Velsu³ da je Cezar bio tupan, a Napoleon budala. Budući da nije u skladu sa dobrim vaspitanjem veličati sebe, isti rezultat postizemo podmuklo pokazujući kako malo vrede velikani Zemlje. Kod nekih od nas možda je reč o plemenitom i nemilosrdnom isposništvu, koje bi iz našeg srca iskorenilo i poslednji trag obožavanja i divljenja, kako se drevni bogovi ne bi vratili i ponovo počeli da seju užas.

Što se mene tiče, držim se ove poslednje religije i u njoj otkrivam sadržaj i podsticaje koji su mnogo trajniji od onih koji su proizlazili iz ljubavnih zanosa mladosti. Koliko se prirodnom činila veličina indijskog pesnika Rabindranata Tagora⁴ da pozdravi naziv koji su mu njegovi sunarodnici odavno podarili – Gurudeva („Poštovani učitelj“) – jer zapravo bi trebalo da stojimo prepuni poštovanja pred vodopadima i planinskim vrhovima, mesečinom letnje večeri ili pokraj mirnog mora, a ne pred najuzvišenijim čudom od svih: pred čovekom koji je i uzvišen i dobar? Mnogi od nas poseduju isključivo talenat, kao pametna deca u životnoj igri, pa kada se pred nama pojavi genije, možemo mu se samo pokloniti kao nekakvom Božjem delu, kao nastavku stvaranja. Takvi ljudi čine i samu životnu srž istorije, prema njima su politika i industrija tek spoljni okvir.

---

3 Vels, Herbert Džordž, engleski književnik, rođen 1866, umro 1946. godine; plodan pisac, pisao je satire, fantastične romane i romane o budućnosti, kao i popularnoistorijska i naučna dela. (Prim. prev.)

4 Tagor, Rabindranat, indijski književnik, filozof i muzičar iz Bengala; rođen 1861, umro 1941. godine; Nobelovu nagradu za književnost dobio je 1913. (Prim. prev.)

Delimičan uzrok suvoparnog sholasticizma,⁵ od koga smo patili kada nas je Džejms Harvi Robinson⁶ pozvao da humanizujemo svoje znanje, bila je zamisao o istoriji kao neličnom toku brojeva i „činjenica“, u kome je genije igrao tako nevažnu ulogu da se istorija ponosila time što ga je ignorisala. Za takvu teoriju istorije ponajviše zahvaljujemo Karlu Marksu; bila je vezana uz pogled na život koji nije imao poverenja u pojedinca, koji je zavidio nadmoćnom talentu i uzdizao one krotke kao zaštitnike Zemlje.

Na kraju su ljudi istoriju počeli da pišu kao da uopšte nikada nije ni bila živa, kao da se u njoj nikada nije odigravala nikakva drama, nikakve komedije ili tragedije mučenika ili frustriranih ljudi. Živopisne Gibonove⁷ i Tenove⁸ istorije ustupile su mesto hrpama pepela nevažne erudicije, u kojem je svaka činjenica bila ispravna, dokumentovana – i mrtva.

Ne, stvarnu čovekovu istoriju ne čine cene i plate, niti izbori i borbe, pa ni jednoličnost običnog čoveka; čine je trajni prilozni genija sveukupne ljudske civilizacije i kulture. Istorija Francuske, ako čovek to sme da kaže sa dužnim poštovanjem, nije istorija francuskog naroda; istorija onih bezimenih muškaraca i žena koji su obrađivali zemlju, izrađivali cipele, krojili platno i prodavali robu (jer su te stvari svugde i uvek ljudi radili) – istorija Francuske je zapis o njenim izuzetnim muškarcima i

---

5 Sholastika, razdoblje u razvoju filozofske i naučne misli; traje približno od devetog do petnaestog veka i oslanja se na Aristotelovo učenje. (Prim. prev.)

6 Robinson, Džejms Harvi, američki istoričar, rođen 1863, umro 1936. godine. (Prim. prev.)

7 Gibon, Edvard, engleski istoričar; rođen 1737, umro 1794. godine; njegovo glavno delo je *Pad Rimskog carstva*, u kojem iznosi tezu da je za tu propast odgovorno hrišćanstvo. (Prim. prev.)

8 Ten, Ipolit, francuski estetičar, istoričar i filozof; rođen 1828, umro 1893. godine; teoretičar francuskog naturalizma. (Prim. prev.)

ženama, izumiteljima, naučnicima, državnicima, pesnicima, umetnicima, muzičarima, filozofima i sveštenicima, kao i o njihovom doprinosu tehnologiji i mudrosti, umetnosti i ljudskosti, svom narodu i ljudskoj rasi. A tako je sa svakom zemljom; tako je u celom svetu, istorija sveta je zapravo istorija njenih velikana. Šta smo mi ostali ako ne građa, poput opeke i betona, u njihovim rukama, kako bi od nas mogli da naprave rasu koja je malo prefinjenija nego što smo mi sami? Stoga istoriju ne vidim kao turoban prizor politike i telesnosti, već kao borbu čovekove genijalnosti protiv tvrdokorne inercije stvari i zbujujuće tajanstvenosti uma; borbu za razumevanje, nadzor, i obnovu sebe i sveta.

Vidim ljude kako stoje na ivici spoznaje osvetljujući malo ispred sebe; ljude koji klešu mermer u plemenite ljudske oblike; ljude kako modeliraju narode da bi pomogli uzdizanju veličine; ljude koji od jezika stvaraju muziku, a od muzike jezik; vidim ih kako sanjaju o boljem životu – i žive ga. To je proces stvaranja koji je mnogo živopisniji od bilo kog mita; božanstvenost koja je mnogo stvarnija nego u bilo kom religijskom verovanju.

Razmišljati o takvim ljudima, kroz proučavanje se predavati skromnom položaju učenika, posmatrati te ljude pri radu i grejati se na ognju koji ih obuzima, to znači ponovo osetiti nešto od onog zanosa koji nam je pružala mladost dok smo, pred oltarom ili u ispovedaonici, mislili da dodirujemo ili čujemo Boga. U toj snevajućoj mladosti verovali smo kako je život zlo i da nas samo smrt može odvesti u raj. Pogrešili smo; čak i sada, dok još živimo, možemo zakoračiti u raj. Svaka velika knjiga, svako delo uzvišene umetnosti, svaka beleška o posvećenom životu jesu poziv i čarobna reč što nam otvara Rajska polja. Prerano smo ugasili plamen svoje nade i svog poštovanja.

Promenimo ikone i ponovo zapalimo sveće.

DRUGO POGLAVLJE

Deset „najvećih“ mislilaca

ŠTA JE MISAO? Opire se svakom opisu jer sama obuhvata sve čime bi mogla da bude definisana. Predstavlja najjasniju činjenicu da znamo, a ujedno je i poslednja tajna našeg postojanja. Sve ostalo nam dolazi u oblicima te činjenice i tajne, a celokupna ljudska dostignuća otkrivaju u tome svoj izvor i cilj. Pojava misli je velika prekretnica u drami evolucije.

Kada je počelo to čudo? Možda onda kada su se veliki zaleđeni talasi nemilosrdno spustili sa Severnog pola, ledeći vazduh, skoro svugde uništavajući vegetaciju, uništavajući bezbrojne vrste bespomoćnih i neprilagodljivih životinja i odgurnuvši ono nekoliko preživelih vrsta u uski tropski pojas, gde su se naraštajima držali ekvatora, čekajući da se bes Severa umilostivi. Možda se to dogodilo u onim opasnim danima, kada je nadirući led poništio sve stare i uobičajene oblike života, a nasleđeni i tradicionalni oblici ponašanja nisu bili uspešni u okolini gde je sve bilo izmenjeno, gde su životinje sa relativno celovitim, ali neprilagodljivim nagonima bile iskorenjene zato što se nisu mogle promeniti kako bi održale korak sa spoljnim promenama; dok je, sa druge